

УДК 811.111:81'27

О. В. Антонов,
аспірант

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ОСВІТА ПЕРСОНАЖА ЯК КОМПОНЕНТ ЙОГО КОМУНІКАТИВНОГО СТИЛЮ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ АМЕРИКАНСЬКОЇ ДРАМИ)

У статті представлено дослідження впливу освіти персонажів сучасної американської драми на їх комунікативний стиль. З'ясовано, що освіта – важливий компонент соціального статусу, який характеризує основні стилістичні, граматичні, лексичні та фонетичні особливості комунікативного стилю персонажів, арсенал стратегій і тактик, що використовуються для досягнення комунікативної мети. Доведено, що рівень освіченості впливає на аналіз комунікантом поточної комунікативної ситуації та адекватність (з його точки зору) відбору способів та засобів донесення інформації до адресата.

Ключові слова: комунікативний стиль, персонажне мовлення, рівень освіти, соціальний статус.

Метою нашої статті є аналіз впливу освітнього компоненту соціального статусу [1: 30–34] на комунікативний стиль персонажів сучасної американської драми.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Дослідження параметрів соціального статусу, їх впливу на комунікативний стиль є актуальним у сучасних лінгвістичних розвідках і розглядається як на матеріалі реального мовлення [2: 133–135], так і художнього дискурсу, зокрема дискурсу драми [3: 254–256].

Поняття *комунікативного стилю* з'явилося як логічний розвиток концепції стилю у руслі комунікативно-прагматичного аналізу реалізації мовних механізмів у процесі реального спілкування та дало поштовх вивченню впливу таких індивідуальних параметрів комуніканта як соціальний статус, вік, расова приналежність, рівень інтеграції до певної лінгвокультури, стать та ряду інших статусно-рольових характеристик на манеру його мовлення. Сучасні дослідження комунікативного стилю розглядають його у різних аспектах, тому і не дають єдиного універсального визначення даному поняттю. У руслі своєї антропоцентричної концепції розглядає поняття стилю спілкування або стилю комунікації В. В. Віноградов, вважаючи девіаційні відхилення від усталених моделей стилю не помилками, що потребують обов'язкової корекції, як це вважалося раніше, а проявами індивідуальності та своєрідної еволюції стилю, що стимулює варіативність та динамічність як структурних компонентів стилю, так і всієї структури в цілому [4: 194; 274].

Розглядається комунікативний стиль і як частина комунікативної поведінки індивіда, що спрямована на створення та підтримання певного сталого образу комуніканта та має у своєму складі як статичні, так і динамічні компоненти [5: 180–182]. У той же час, комунікативний стиль характеризується як сукупність індивідуальних рис комунікантів, що проявляються у процесі кодування/декодування інформації, з метою привернути увагу реципієнта та маніпулювати нею на різних рівнях процесу обміну інформацією [6: 18–19]. З іншого боку, комунікативний стиль визначається як різновид комунікативної діяльності, на відміну від розуміння комунікативного стиля як певного шаблонного копіювання усталених та загальноприйнятих зразків спілкування, що вважаються ідеальною реалізацією мовних механізмів у тому чи іншому суспільстві [1: 33].

Важливу роль у процесі реалізації комунікативного стилю індивіда відіграють комунікативні тактики та стратегії, що являють собою прямий чи опосередкований вияв та інтеграцію інтенцій індивіда, які проявляються у постановці та досягненні як довготривалих глобальних комунікативних завдань (стратегій), так і короткотривалих (тактик), що мають локальне значення та є інструментом реалізації стратегій у процесі комунікації [7: 12–23]. У даному випадку, комунікативні тактики та стратегії розглядаються як засіб та спосіб зацікавити цільову аудиторію та експериментальним шляхом віднайти найефективніші засоби та способи створення сприятливого комунікативного середовища для подальшого обміну інформацією [7: 175–201]. Вербальне втілення комунікативних тактик та стратегій набуває індивідуалізованих рис у процесі формування та реалізації комунікативного стилю, розкриваючи комунікативний потенціал мовця в процесі досягнення комунікативної мети.

Основна частина. Отже, комунікативний стиль – це певна сукупність індивідуальних особистісних характеристик манери спілкування індивіда, що комбінуючись певним чином створюють унікальний, неповторний, особистісно-інтегрований спосіб кодування-декодування інформації у процесі комунікації, що враховує комунікативні стереотипи й конвенції спілкування, притаманні певній спільноті, відбиває основні статусно-рольові та особистісні характеристики комуніканта, які є його своєрідною ідентифікаційною картою. Як зазначалося, на комунікативний стиль та його формування впливає ряд параметрів комуніканта, що мають як динамічний, так і статичний характер. До першої групи відносяться параметри, що змінюються за життя комуніканта, у процесі його як фізіологічного, так і

ментального розвитку, чи можуть бути змінені за бажанням самого комуніканта (наприклад: вік, соціальний статус, позиціонування у виробничих відносинах, освіта тощо). До статичних параметрів відносяться ті характеристики комуніканта, які не можуть бути змінені довільно чи мимовільно як самим комунікантом, так і іншими учасниками процесу комунікації. Так, до них відносяться фізіологічні особливості (стать, расова приналежність, сімейні (кровні) зв'язки, невиліковні захворювання, що впливають на процес комунікації тощо) та лінгвокультурні особливості (приналежність до певної лінгвокультури, що набувається при народженні, у деяких соціумах – каста та інші соціальні утворення, що мають жорсткі обмеження переходу/виходу з них).

Одним з найважливіших статусних параметрів комунікативного стилю є соціальний статус комуніканта, що характеризує його позиціонування у міжособистісних відносинах з іншими індивідами [1: 33–36; 8: 3–10]. Дослідники вважають, що визначення соціального статусу має імпліцитний характер та включає у себе комплекс компонентів асоціативного та конотативного роду [9: 62–65]. Розробка категоризації даного імпліцитного значення, на думку В. І. Карасика [8: 3–13] є на часі. У сучасних лінгвістичних розвідках соціальний статус визначається як певна невидима комунікативна дистанція між комунікантами, яка посилюється чи послаблюється відповідно до місця у соціальній ієрархії кожного з них, наявності майнової нерівності, офіційних відносин. Крім того, соціальний статус характеризується як сукупність статусних характеристик, серед яких виділяємо рольову, що індикує сукупність соціальних ролей та функцій особи у процесі комунікативних відносин. Крім рольової, існують: оцінна характеристика, яка визначає вербальну та невербальну оцінку дій та позиціонування людини в очах оточуючих; соціометрична, що характеризує співвідношення різних соціальних груп та прошарків за вертикальною та горизонтальною шкалами ієрархії, та юридична, яка є офіційним закріпленням прав, свобод та обов'язків як окремих індивідів, так і цілих соціальних груп [8: 23–36].

Важливим структурним елементом соціального статусу є рівень освіти комуніканта. Необхідно зазначити, що згідно класичного розуміння поняття соціальний статус у західній соціолінгвістичній традиції, йому відповідав певний, стереотипний рівень освіти, що базувався на його основі, враховуючи певну сукупність соціометричних факторів, що служили індикаторами можливості чи неможливості індивіда отримати певний об'єм освіти та застосувати його у повсякденному житті. У більшості випадків, перш за все, враховувався такий чинник, як походження комуніканта. Особи благородного походження мали змогу отримати найвищий з доступних рівнів освіти, оскільки вони та їх сім'ї мали доступ до управління політичною системою тієї чи іншої спільноти, що автоматично давало їм привілеї від народження та дефакто робило високий рівень освіти необхідністю для адекватного управління різноманітними системами суспільства з їх глибинним розумінням. З часом високий рівень освіти став доступний більш широким верствам населення, однак, внаслідок формування чітких усталених соціокультурних стереотипів, він все ще залишався прерогативою інтелектуальної еліти, що складала собою досить вузький круг індивідів, що формували собою носіїв соціо- та лінгвокультурних матриць суспільства, які мали можливість маніпулювати та змінювати їх в залежності від власного бажання та нагальних потреб певної лінгвокультури. Однак, виникнення американської лінгвокультури внесло значні корективи у сприйняття рівня освіти як привілеїв, гарантованих високим рівнем соціального статусу, викликало переоцінку цінностей та певний злам загальноприйнятих стереотипів. Так, внаслідок формування нової лінгвокультури та її еліт, освіта сприймалася вже як платна послуга, доступна усім бажаним індивідам, які мають достатній рівень матеріального забезпечення для її отримання. Соціальний статус та привілеї кровного походження відходять на другий план, відкриваючи дорогу загальнодоступним послугам на базі комерційного підходу до його адміністрування та реалізації. Через необхідність світового визнання та швидкісного технологічного та економічного розвитку в США імплементується розвинена система грантів та стипендій на навчання, що дозволяють талановитим, однак незабезпеченим матеріально учням та студентам отримувати освіту, реалізуючи свій потенціал та змогу підвищити соціальний статус. Однак, внаслідок жорсткої конкуренції та вищезазначених чинників, все частіше починає виникати асинхронія між соціальним статусом та рівнем освіти комуніканта. Так, особа з високим рівнем інтелектуального розвитку та наявністю декількох освітніх чи їх ступенів може займати досить незначне місце за соціометричною шкалою.

Наприклад, служниця чи прибиральниця у домі багатії фінансової еліти може вільно володіти декількома мовами, мати високий інтелектуальний рівень та вищу освіту, у той час як її господарі можуть виявитися малоосвіченими емігрантами, яким пощастило вдало зайнятися комерцією, опинившись у потрібний час у потрібному місці. Так, у мовленні членів багатії сім'ї з Близького сходу присутні неправильні граматичні конструкції: *What kinda theory? (Grabs the book) I din know you like to read* [10: 24–25]. *What kinda book is this?* [10: 25–26]. Особливий інтерес представляє ігнорування маркерів ввічливості у мовленні неосвічених персонажів. Неосвіченість відображується у використанні ненормативної лексики (*fukin'*; *mafukin'*; *shit*) або у відсутності форм ввічливості. Крім того, неосвіченість впливає на загальний рівень дотримання принципу ввічливості, коли у мовленні комуніканта мають місце образи, нетактовні висловлювання.

Як бачимо з наступного прикладу, у мовленні неосвічених афроамериканців комбінуються декілька ознак неосвіченого мовлення: Buggy: *Niggah, I'm the protector of the United States. How I'ma be looking' like slangin' rock on the porch?*

Cornbread: *"Scuse me then, ole-Ninja-Turtle-lookin' ass niggah. Well, tell me about the war, then. You kilt some folks?"* [11: 276]. У діалозі присутні образливі прізвиська (*ole-Ninja-Turtle-lookin' ass niggah*), неправильна вимова (*lookin'*), неправильні граматичні форми (*How I'ma be looking'*).

Blanche: *Where's the Pledge?*

Lily: *What.*

Blanche: *I'm dusting.*

Shelly: *You use pledge? It gives you waxy buildup.*

[STOP]

Lily: *I thought /*

Shelly: (*harsh blame*) *You use Pledge??*

Lily: *Ye.*

Shelly (to Blanche): *LISTEN TO MAY: you don't use that, you wanna ruin all the furnitcha it's brand-new furnit-cha very expensive mucho dinero, you wanna ruin this?*

Blanche shakes her head.

Shelly: *You don't use that on the furniture. (To Lily.) Did you tell her about the floors?*

Lily: *I*

Shelly (to Blanche; eyeing her suspiciously): *You be careful with the floors araight?*

Blanche (restraint, but it's difficult): *What would you have me use.*

Shelly: *I can't remember it's this stuff / (snap, snap.)*

Lily: *Anna / Maria*

Shelly: *What's the freaking name? (Disproportionately angry.) I CAN'T REMEMBAH. (Snap, snap.) It's much bettah.* [10: 24]

Як бачимо з прикладу, Шеллі демонструє яскраві ознаки порушення максим ввічливості у процесі комунікації як з рівними за статусом адресатами, так і з тими, хто є нижчим за неї на соціальній драбині. Дівчина демонструє відсутність ввічливих звертань під час реалізації тактики запиту інформації та тактики критики дій слухача (*You use pledge? It gives you waxy buildup*), втручаючись у розмову без запрошення та згоди інших комунікантів, перебиваючи Лілі (*I thought /*), порушуючи тим самим права інших учасників розмови. Далі Шеллі звертається до Бланш, підвищивши голос, про що свідчить графічне оформлення висловлювання виключно великими літерами (*LISTEN TO MAY*) без звертання, використовуючи тактику наказу (*you don't use that*), хоча вона не є господинею дому, однак її манера спілкування ввібрала у себе ситуативно-рольові характеристики, внаслідок самовільного їх привласнення. Далі дівчина використовує тактику поради, звертаючись до своєї подруги, що має всі ознаки наказу (*You don't use that on the furniture*). Шеллі порушує норми ввічливості, обговорюючи дії Бланш у третій особі з Лілі, при цьому афроамериканська служниця присутня у кімнаті (*Did you tell her about the floors?*). Знову не даючи своїй подрузі завершити фразу (*Lily: I /*), дівчина застосовує пораду-наказ, звертаючись до служниці (*You be careful with the floors araight?*), при цьому не маючи змоги доповнити свою вимоги конкретною інформацією (*I can't remember it's this stuff /*). Окрім вищевказаних фактів порушення максим ввічливості та відсутності необхідних маркерів, екстралінгвістичні ознаки поведінки Шеллі закріплюють створений ефект. Так, вона використовує підвищену інтонацію, специфічну інтонаційну модуляцію (*harsh blame*), підозрілий погляд (*eyeing her suspiciously*), міміку, а саме – прикушує губу (*snap, snap*), проявляє надмірну емоційність (*Disproportionately angry*), оскільки сама забула назву засобу для чистки (*What's the freaking name? I CAN'T REMEMBAH*), що відображує низький рівень володіння як вербальними, так і невербальними засобами спілкування. Внаслідок низького рівня освіти, мовлення Шеллі включає помилки у вимові (*wanna, furnitcha, brand-new furnit-cha, REMEMBAH*), неправильні граматичну та синтаксичну модель побудови речень (*You use pledge?, you don't use that, you wanna ruin all the furnitcha it's brand-new furnit-cha very expensive mucho dinero, you wanna ruin this?, I can't remember it's this stuff /*), використання не асимільованої іншомовної лексики без перекладу (*mucho dinero*), вульгаризми та лайливі слова (*freaking name*). Застосування вербальних та невербальних засобів та тактико-стратегічне оформлення висловлювань дівчини базується на агресивному домінуванні, навіюванні та нав'язуванні власної точки зору, шляхом блокування комунікативних каналів опонентів, приниження та применшення значення точок зору, відмінних від її шляхом використання засобів порушення ввічливості, оскільки з її комунікативної позиції дані засоби та методи є прийнятними та адекватними у даній ситуації, а лімітованість арсеналу тактик та стратегій зумовлена низьким рівнем освіти.

Висновки. Таким чином, недостатній рівень освіченості персонажа відображується у його мовленні на фонетичному, лексичному, граматичному та дискурсивному рівні. Неосвічені персонажі недостатньо володіють правилами і конвенціями комунікативної взаємодії, які приписують мовцю з повагою

відноситись до слухача. Як результат, мовець з недостатнім рівнем освіти виявляє тенденцію до невміння залишатись у зоні кооперативного спілкування та є більш налаштованим на конфронтацію у спілкуванні. Крім того, за рахунок конфронтації, персонаж з меншим рівнем освіти намагається підвищити свій статус у діаді та шляхом домінування підсилити свій вплив на слухача. Подальшою перспективою дослідження є аналіз впливу приналежності особи до певної лінгвокультурної спільноти на її комунікативний стиль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Trudgill P. Sociolinguistics: an Introduction to Language and society (Fourth Edition) / Peter Trudgill. – New York : Penguin Books, 2000. – 229 p.
2. Таннен Д. Коммуникативный стиль нью-йоркских евреев [Електронний ресурс] / Таннен Дебора // Tannen D. New York Jewish Conversational Style // IJSL. 1981. Vol. 30. – P. 133–149. – Режим доступу: http://www.eupress.ru/uploads/files/Et-122_pages.pdf.
3. Борисенко Н. Д. Compliment в персонажном дискурсе британской драмы / Борисенко Н. Д. // Вісник Житомирського державного університету. – Вип. 6 (78) – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2014. – С. 254–257.
4. Виноградов В. В. О языке художественной прозы / Виктор Владимирович Виноградов. – М. : Высшая школа, 1980. – 340 с.
5. Болотнов А. В. Коммуникативный стиль языковой личности (на материале публичного дискурса ведущего радиостанции "Эхо Москвы") / А. В. Болотнов // Вестник Томского государственного педагогического университета. – № 3 (131). – 2013. – С. 180–183.
6. Мкртчян Т. Ю. Речевое поведение журналистов в политическом теле- и радиоинтервью (на материале русского и английского языков) : автореф. дис. на соискание кандидата фил. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Т. Ю. Мкртчян. – Ростов-на-Дону, 2004. – 20 с.
7. Исерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Исерс. – М. : УРСС, 2002. – 284 с.
8. Карасик В. И. Язык социального статуса / Карасик В. И. – М. : Институт языкознания РАН, 1992. – 330 с.
9. Болотнова Н. С. Проблема изучения идиостиля в современной коммуникативной стилистике художественного текста // Коммуникативная стилистика художественного текста : лексическая структура и идиостиль. – Томск : Изд-во Том. гос. пед. ун-та, 2001. – С. 62–99.
10. Adjmi D. Stunning / David Adjmi // The Methuen Drama Book of New American Plays. – New York : Methuen Drama (digital copy), 2013. – P. 2–133.
11. Hall K. Hurt Village / Katori Hall // The Methuen Drama Book of New American Plays. – New York : Methuen Drama (digital copy), 2013. – P. 252–355.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Trudgill P. Sociolinguistics : an Introduction to Language and society (Fourth Edition) / Peter Trudgill. – New York : Penguin Books, 2000. – 229 p.
2. Tannen D. Kommunikativnyi stil nyu-yorkskih evreev [New York Jewish Conversational Style] [Elektronniy resurs] / Tannen Debora // Tannen D. New York Jewish Conversational Style // IJSL. 1981. Vol. 30. – P. 133–149. – Rezhyim dostupu : http://www.eupress.ru/uploads/files/Et-122_pages.pdf.
3. Borysenko N. D. Compliment v personazhnomu diskursi britanskoi dramy [Compliment in Personage's Discourse of British Drama] // Visnyk Zhytomirskogo derzhavnogo universytetu [Zhytomir Ivan Franko State University Journal]. Vip. 6 (78). – Zhytomyr : Vyd-vo ZDU Im. Ivana Franka, 2014. – S. 254–257.
4. Vinogradov V. V. O yazyke hudozhestvennoy prozy [About the Language of Fiction] / Viktor Vladimirovich Vinogradov. – M. Vysshaya shkola, 1980. – 340 s.
5. Bolotnov A. V. Kommunikativniy stil yazykovoy lichnosti (na materiale publichnogo diskursa veduschego radiostantsii "Eho Moskvyy") [The Communicative Style of Language Personality (Based on Public Discourse of "Echo of Moscow" Station radio Host)] / Bolotnov A. V. // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta [Tomsk State University Journal]. – № 3 (131). – 2013. – S. 180–183.
6. Mkrtychyan T. Y. Rechevoe povedenie zhurnalistov v politicheskom tele- i radiointervyu (na materiale russkogo i angliyskogo yazykov) [Journalist's Speech Behavior in the political TV and Radio interviews (on the material of Russian and English)] : avoref. dis. na soiskaniya kandidata filol. nauk : spets. 10.02.19 "Teoriya yazyka" / T. Y. Mkrtychyan. – Rostov-na-Donu, 2004. – 20 s.
7. Isers O. S. Kommunikativnyie strategii i taktiki russkoy rechi [Communicative Strategies and Tactics of Russian Speech] / O. S. Isers. – M. : URSS, 2002. – 284 s.
8. Karasik V. I. Yazyk sotsialnogo statusa [The Language of Social Status] / Karasik V. I. – M. : Institut yazykoznaniiya RAN, 1992. – 330 s.
9. Bolotnova N. S. Problema izucheniya idiostilya v sovremennoy kommunikativnoy stilistike hudozhestvennogo teksta [The Problem of Investigating Idiostyle in Communicative Stylistics of Fiction] // Kommunikativnaya stilistika hudozhestvennogo teksta : leksicheskaya struktura i idiostil [Literary Text Communicative Stylistic]. – Tomsk : Izd-vo Tom. gos. ped. un-ta, 2001. – S. 62–99.
10. Adjmi D. Stunning / David Adjmi // The Methuen Drama Book of New American Plays. – New York : Methuen Drama (digital copy), 2013. – P. 2–133.
11. Hall K. Hurt Village / Katori Hall // The Methuen Drama Book of New American Plays. – New York : Methuen Drama (digital copy), 2013. – P. 252–355.

Антонов О. В. Образование персонажа как компонент его коммуникативного стиля (на материале современной американской драмы).

В статье представлены результаты исследования влияния образования персонажа современной американской драмы на его коммуникативный стиль. Показано, что образование определяется как важный компонент социального статуса, характеризует основные стилистические, грамматические, лексические и фонетические особенности коммуникативного стиля персонажей, арсенал стратегий и тактик, используемых для достижения коммуникативной цели. Доказано, что уровень образованности напрямую влияет на анализ коммуникантом текущей коммуникативной ситуации и адекватность (с его точки зрения) подбора способов и средств донесения информации до адресата.

Ключевые слова: коммуникативный стиль, персонажное речи, уровень образования, социальный статус.

Antonov O. V. Personage's Education as a Component of Their Communicative Style (Based on Modern American Drama).

The article investigates the impact of education on personages' communicative style in modern American drama. Communicative style is characterized as a unity of individual peculiarities that characterize the manner of speaking creating a unique integrated way of coding and decoding information in the process of verbal interaction. Education is viewed as an important component of social status, which characterizes the basic stylistic, grammatical, lexical and phonetic features of the communicative style of the characters and the arsenal of strategies and tactics used to achieve the communicative purpose. Methods of component and contextual analysis are employed in order to describe the peculiarities of personages' communicative style. Such markers of undereducated speech as vulgarisms, low colloquial vocabulary, grammatically incorrect syntactical structures are presented. The absence of politeness strategies and tactics is viewed in the article as a characteristic feature of uneducated communicative style. The research indicates that speaker with lower level of education tends to violate communicative cooperation and is more likely to initiate and maintain confrontation during the interaction. In addition, due to the confrontation, a character with a lower level of education is trying to improve his/her status in the dyad in order to increase the influence on the listener by communicative domination.

Key words: communicative style, character speech, education, social status.